

Osoblyvosti funktsionuvannia zakladiv vyshchoi osvity pid chas viiny: ochna ta dystantsiina formy osvity, yikh kliuchovi perevahy ta nedoliky [Functioning of higher education institutions during the war: onsite and distance learning, their main advantages and disadvantages]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology Theory Experience Problems*. 2023;66:5–13. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-66-5-13>

9. Skrypnyk IM, Prykhodko NP, Shaposhnyk OA. Medychna osvita v umovakh viiny: dosvid Poltavskoho derzhavnoho medychnoho universytetu [Medical education during wartime: the experience of Poltava State Medical University]. *Medychna osvita* [Medical Education]. 2022;(3):60-4.

10. Osypchuk A, Yakovliev M, Suslov A, et al. Universytety pid chas viiny: vid zakladu osvity do sotsialnoi misii [Universities during the war: from educational institution to social mission]. Kyiv; 2022 [cited 2025 May 12].

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c20b0b6d-be52-4b0b-8544-2fbd9c4850dd/content>

Внески авторів:

Чорна В.В. – концептуалізація, написання, редагування;

Петрушенко В.В. – концептуалізація, рецензування;

Івашкевич Є.М. – формальний аналіз;

Сергета І.В. – концептуалізація, редагування;

Подольян В.М. – статистична обробка матаналізу;

Хлестова С.С. – ведення, надання дослідних матеріалів;

Ангельська В.Ю. – ведення, надання дослідних матеріалів.

Фінансування. Дослідження не має зовнішніх джерел фінансування.

Конфлікт інтересів.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Надійшла до редакції 23.09.2024.

УДК 614 : 613.86 : 364.12 : 355.018

<https://doi.org/10.32402/dovkil2025.02.011>

CHANGES IN THE PHYSICAL, MENTAL, SPIRITUAL AND SOCIAL HEALTH OF UKRAINIANS UNDER THE INFLUENCE OF STRESS FACTORS OF WARTIME

Pashynska S.L., Antomonov M.Yu., Skochko T.P., Rudnytska O.P.

ЗМІНИ У ФІЗИЧНОМУ, ПСИХІЧНОМУ, ДУХОВНОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ ЗДОРОВ'І УКРАЇНЦІВ ПІД ВПЛИВОМ СТРЕСОВИХ ЧИННИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

**ПАШИНСЬКА С.Л.,
АНТОМОНОВ М.Ю.,
СКОЧКО Т.П.,
РУДНИЦЬКА О.П.**
ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України», Київ, Україна

Аналіз наукової літератури свідчить, що здоров'я людини за своїм наповненням суттєво відрізняється у мирний і воєнний час. На відміну від мирного часу, коли особистість може вибудовувати близькі та далекі перспективи, планувати своє майбутнє, в умовах війни зростає фактор невизначеності. Війна становить серйозну загрозу здоров'ю і життю людей [1-3]. Воєнні дії супроводжуються різними видами небезпек, які підвищують рівень стресу, погіршують умови життя та якість медичної допомоги [3-6].

Війна суттєво впливає на систему охорони здоров'я в Україні,

УДК 614 : 613.86 : 364.12 : 355.018

ЗМІНИ У ФІЗИЧНОМУ, ПСИХІЧНОМУ, ДУХОВНОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ ЗДОРОВ'І УКРАЇНЦІВ ПІД ВПЛИВОМ СТРЕСОВИХ ЧИННИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Пашинська С.Л., Антомонов М.Ю., Скочко Т.П., Рудницька О.П.

ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України», Київ, Україна

Мета дослідження полягала у виявленні за допомогою анкетного опитування впливу стресових чинників воєнного стану на різні аспекти здоров'я населення України.

Матеріали та методи. Джерелом вихідної інформації були дані онлайн-анкетування громадян у різних містах України та за її межами. В опитуванні взяли участь 1290 осіб віком від 17 до 86 років. Використано такі методи: теоретичні (аналіз та узагальнення літературних джерел), емпіричні (анкетне опитування) та методи математичної статистики (кореляційний аналіз, критерій Ст'юдента та Пірсона, методика перешкалювання даних). Результати вважалися достовірними з рівнем значущості $p < 0,05$.

Результати. Для дослідження змін у здоров'ї українців від початку повномасштабного вторгнення під впливом стресових чинників воєнного стану та з урахуванням умов проживання на початку війни було розроблено анкету.

Чинники, які впливають на здоров'я, розглядалися порівнянням теперішнього часу з початком повномасштабної війни і визначалися трьома можливими відповідями, що позначали негативну, нейтральну або позитивну дію чинника. Зміни у здоров'ї респондентів також визначали

© Пашинська С.Л., Антомонов М.Ю., Скочко Т.П., Рудницька О.П. СТАТТЯ, 2025.

яка функціонує у надзвичайно інтенсивному режимі. Служби екстреної медичної допомоги та соціальних послуг стикаються зі значним навантаженням, а доступ людей до медичної допомоги обмежений через небезпеку. Внаслідок масової міграції населення порушено медичну логістику, тобто шлях від сімейного лікаря до профільного фахівця [6-8].

Воєнні дії руйнують соціальну інфраструктуру, яка підтримує здоров'я [2]. Військовий конфлікт залишає солдатів і цивільних осіб травмованими на все життя. Останніми роками синдром посттравматичного стресу отримав ширше визнання, але досі важко оцінити, наскільки війна негативно впливає на її учасників та цивільне населення [9]. Дія наслідків війни на психічне здоров'я людини свідчить

про негативний довготривалий вплив на особистість. Ті, хто пережив травму, навіть через багато років після подій страждатимуть від широкого спектра проблем з фізичним і психічним здоров'ям, таких як погіршення фізичного самопочуття та ознаки посттравматичного стресового розладу, включаючи тривогу та депресію, схильність до насильства, а у підлітків спостерігатимуться суїцидальні думки і наміри [10].

Люди реагують на травму, розмірковуючи та переоцінюючи своє життя, зокрема змінюючи свої соціальні уподобання, що вплине на повоєнне життя. У зв'язку з цим фахівці, які досліджують психічне здоров'я, вказують на обов'язкове проведення терапевтичних і профілактичних заходів, наполягають на посиленні соціальної під-

тримки з метою повернення до нормального функціонування людей, що зазнали травматичного впливу, а також з метою зниження ризику появи симптомів посттравматичного стресового розладу у майбутньому [11]. Психологи вважають, що посттравматичні стресові реакції на війну мають бути центральним напрямком зусиль з гуманітарного реагування [12].

Здоров'я є головною цінністю для кожної людини і важливим для повноцінної життєдіяльності як у мирні часи, так і в умовах війни. Воєнні дії супроводжуються різними видами загроз, які негативно впливають на здоров'я населення, зокрема через збільшення ризику травм, погіршення психічного стану, зниження якості життя. Ці фактори впливають на психічне та фізичне здоров'я, сприяють розвитку різних захворювань, зокрема захворювань серцево-судинної, респіраторної та нервової систем. У наш час для України, коли усе населення потерпає від наслідків воєнних дій агресора, увага до соціальних стресових чинників війни та їхнього впливу на здоров'я населення є однією з пріоритетних задач.

Мета дослідження полягала у виявленні за допомогою анкетного опитування впливу стресових чинників воєнного стану на різні аспекти здоров'я населення України.

Матеріали та методи. Джерелом вихідної інформації були дані онлайн-анкетування громадян у різних містах України та за її межами. В опитуванні брали участь 1290 осіб віком від 17 до 86 років.

Для аналізу отриманих даних були застосовані методи медичної інформатики, що базуються на сукупності підходів та процесів, які надають можливість створювати, обробляти, зберігати та передавати різну інформацію за допомогою обчислювальної техніки, програм-

трьома можливими відповідями, що позначають погіршення стану здоров'я респондентів, відсутність змін у здоров'ї або ж його покращання. Функціональні порушення організму респондентів порівняно з початком війни визначалися питаннями про погіршення самопочуття, головний біль, зміну тиску, тахікардію, ускладнення дихання, нервовий тремор, панічні атаки, порушення сну тощо. Бралися до уваги також загострення діагностованих хвороб (за їх наявності). Емоційні розлади виявлялися питаннями щодо тривожності, страху, знервованості, реакції на сирену чи роботу ППО, агресивності, перепадів настрою тощо. Зазначалися також когнітивні зміни стосовно концентрації уваги, пам'яті, здатності аналізувати ситуацію та приймати рішення. Соціальна складова здоров'я визначалася питаннями щодо спілкування з сім'єю, друзями, громадською діяльністю, проведенням дозвілля. Проведено аналіз отриманих анкетних даних. Первинний аналіз результатів дослідження виявив зміни у різних аспектах здоров'я українців.

Висновки. Функціональні порушення проявилися передусім погіршенням загального самопочуття, порушенням сну, посиленням головного болю, зміною тиску і тахікардією. Найбільш відчутно на стресові чинники військового стану відреагували прояви хвороб нервової та серцево-судинної систем. На емоційному рівні переважна більшість опитаних відзначила посилення відчуття тривожності, страху, знервованості. На рівні когнітивних функцій у більшості опитаних знизилася концентрація уваги та погіршилась пам'ять. Соціальна складова здоров'я позначилася зниженням працездатності майже у половини опитаних. Подальше дослідження змін в усіх аспектах здоров'я залежно від початкових умов, в яких перебували опитані, та залежно від дій стресових чинників воєнного часу допоможе виявити найбільш вразливі верстви населення з метою надання їм відповідної медичної, психологічної та соціальної допомоги.

Ключові слова: анкетування, воєнний стан, здоров'я населення, несприятливі соціальні чинники, самооцінка здоров'я.

УДК 614 : 613.86 : 364.12 : 355.018
CHANGES IN THE PHYSICAL, MENTAL,
SPIRITUAL AND SOCIAL HEALTH
OF UKRAINIANS UNDER THE INFLUENCE
OF STRESS FACTORS OF WARTIME
**Pashynska S.L., Antomonov M. Yu.,
Skochko T.P., Rudnytska O.P.**
*SI «O.M. Marzиеv Institute for Public Health
of the National Academy of Medical Sciences
of Ukraine», Kyiv, Ukraine*

The purpose of the study was to identify, using a questionnaire survey, the impact of stress factors of martial law on various aspects of the health of the population of Ukraine.

Materials and methods. The source of initial information was the data of an online survey of citizens in various cities of Ukraine and abroad. 1290 people aged 17 to 86 years old participated in the survey. The methods used were: theoretical (analysis and generalization of literary sources; empirical (questionnaire survey) and methods of mathematical statistics (correlation analysis, Student and Pearson test; data rescaling method). The results were considered reliable at a significance level of $p < 0.05$.

Results. A questionnaire was developed to study changes in the health of Ukrainians since the beginning of the full-scale invasion under the influence of the stress factors of martial law and taking into account living conditions at the beginning of the war. Factors affecting health were considered in comparison with the present time with the beginning of the full-scale war and were determined by three possible answers, indicating a negative, neutral or positive effect of the factor. Changes in the health of respondents are also determined by three possible answers, indicating a deterioration in the health of respondents, the absence of changes in health or its improvement. Functional disorders of the body of respondents compared to the beginning of the war were determined by questions about de-

terioration of well-being, headache, pressure changes, tachycardia, breathing difficulties, nervous tremor, panic attacks, sleep disorders, etc. Exacerbation of diagnosed diseases (if any) was also taken into account. Emotional disorders were revealed by questions about anxiety, fear, nervousness, reaction to the siren or the work of the air defense system, aggressiveness, mood swings, etc. Cognitive changes were also noted regarding concentration of attention, memory, ability to analyze the situation and make decisions. The social component of health was determined by questions about communication with family, friends, social activities, leisure activities. An analysis of the obtained questionnaire data was conducted. The primary analysis of the study results revealed changes in various aspects of the health of Ukrainians.

Conclusions. Functional disorders were manifested primarily by deterioration in general well-being, sleep disorders, increased headache, pressure changes, and tachycardia. The most noticeable reaction to the stress factors of wartime was the manifestations of diseases of the nervous and cardiovascular systems. At the emotional level, the vast majority of respondents noted an increase in feelings of anxiety, fear, and nervousness. At the level of cognitive functions, most respondents had decreased concentration and memory. The social component of health was affected by a decrease in working capacity in almost half of the respondents. Further research into changes in all aspects of health, depending on the initial conditions in which the respondents were, and depending on the effects of wartime stress factors, will help identify the most vulnerable segments of the population in order to provide them with appropriate medical, psychological, and social assistance.

Keywords: questionnaire, martial law, population health, adverse social factors, self-assessment of health.

них засобів та методів математичної обробки даних. Використано такі методи: теоретичні (аналіз та узагальнення літературних джерел, емпіричні (анкетне опитування) та методи математичної статистики (кореляційний аналіз, критерій Ст'юдента та Пірсона, методика перешкалювання даних). Результати вважались достовірними з рівнем значущості $p < 0,05$.

Результати та обговорення. Для дослідження змін у здоров'ї українців від початку повномасштабного вторгнення під впливом стре-

сових чинників воєнного стану та з урахуванням умов проживання було розроблено анкету, питання якої поділено на три смислові модулі.

На початковому етапі анкетування (перший модуль) були сформульовані запитання щодо загальних відомостей про особу (вік, стать, наявність дітей віком до 18 років) та про умови, в яких перебували опитані особи від початку воєнного вторгнення, а саме: наявність бойових дій на території проживання, зміна місця проживання (примусова евакуація, самостійне переміщення,

виїзд за кордон, повернення додому). Брало до уваги також наявність домашніх тварин.

У другому модулі передбачалися запитання щодо чинників, які впливають на здоров'я. Блок, в якому розглядаються стресові чинники воєнного часу, містив питання про участь у бойових діях безпосередньо респондента або його близьких родичів, втрату близьких людей, поранення або травмування, перебування в окупації або полоні. Частина питань стосувалася втрати житла, роботи та інших май-

нових втрат. Крім того розглядалися питання нестачі їжі, потерпання через відсутність необхідних ліків та належного медичного обслуговування. Також визначалося, чи були респонденти свідками обстрілів, бомбардувань або роботи ППО та падіння уламків. Питання цього блоку передбачають бінарні відповіді типу «так» або «ні».

Чинники, які впливають на здоров'я, розглядалися порівнянням теперішнього часу з початком повномасштабної війни і визначалися трьома можливими відповідями, що позначали негативну, нейтральну або позитивну дію чинника.

Найголовнішим чинником, що впливає на здоров'я людини, є спосіб життя, основу якого складають рухова активність, режим праці та якість відпочинку, увага до побуту та особиста гігієна,

якість харчування, наявність або відсутність шкідливих звичок тощо. Серед шкідливих звичок розглядалося вживання алкоголю та наркотичних засобів, тютюнопаління, ігроманія, зловживання солодким.

Зміни у здоров'ї респондентів (третій модуль) також визначали трьома можливими відповідями, які позначають погіршення стану здоров'я респондентів, відсутність змін у здоров'ї або його покращання.

Функціональні порушення організму респондентів порівняно з початком війни визначалися питаннями про погіршення самопочуття, головний біль, зміну тиску, тахікардію, ускладнення дихання, нервовий тремор, панічні атаки, порушення сну тощо. Бралися до уваги також загострення діагностованих хвороб (за їх наявності), а саме: серцево-

судинної системи, органів дихання, ендокринної системи, органів травлення, чуття, опорно-рухового апарату, нервової системи, психічних розладів, алергії.

Емоційні розлади виявлялися запитаннями щодо тривожності, страху, знервованості, реакції на сирену чи роботу ППО, агресивності, перепадів настрою тощо. Зазначалися також когнітивні зміни концентрації уваги, пам'яті, здатності аналізувати ситуацію та приймати рішення.

Соціальна складова здоров'я визначалася питаннями щодо спілкування з сім'єю, друзями, громадською діяльністю, проведенням дозвілля (розваги, перегляд інформаційних новин).

Завершувалася анкета блоком відкритих питань щодо зміни пріоритетів життєвих цінностей від початку активної фази російсько-української війни.

Таким чином, дане опитування було спрямоване на виявлення змін в усіх складових здоров'я різних верств населення залежно від початкових умов, в яких перебували респонденти, та під дією стресових чинників воєнного часу.

В опитуванні взяли участь 1290 осіб віком від 17 до 86 років. Серед опитаних 1097 жінок (85%) та 193 чоловіки

Рисунок 1

Зміна місця проживання досліджених з початку війни

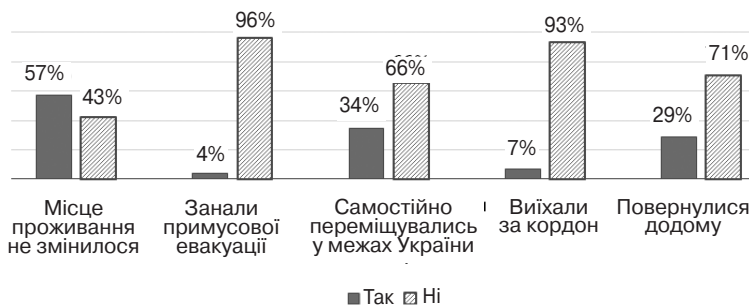

Рисунок 2

Вплив стресових чинників воєнного стану на респондентів (питома вага)

(15%). Третина опитаних має дітей віком до 18 років. Багато респондентів (68%) на початку вторгнення мали домашніх тварин.

Серед опитаних 425 осіб перебували на територіях, де велися бойові дії, у 568 осіб близькі родичі брали участь у бойових діях, 34 респонденти брали участь у бойових діях безпосередньо.

Більше половини опитаних залишилися на місцях свого проживання, третина самостійно переміщувалась у межах України, 4% зазнали примусової евакуації, незначна частина опитаних (7%) виїхала за кордон. Майже третина респондентів, які змушені були на початку війни залишити свої домівки, повернулася додому (рис. 1).

Понад половина опитаних була свідками обстрілів, бомбардувань, роботи ППО та падіння уламків. Майже кожний четвертий потерпав на початку війни через відсутність ліків та медикаментів. Також частина опитаних відчувала нестачу їжі, дехто втратив роботу, житло. Кожен п'ятий зазнав різних майнових втрат. Певній частині респондентів (13%) довелося пізнати тягар окупації і навіть жах полону (1%). Майже чверть опитаних пережила втрату близьких людей, дехто (2%) безпосередньо зазнав поранень або травмувань (рис. 2).

Війна відчутно позначилася й на матеріальному стані українців. Лише третина опитаних не зазнала відчутних змін. Переважна більшість респондентів покаржилася на погіршення матеріального стану, кожен п'ятий відчув значне погіршення (рис. 3).

Найголовнішим чинником, що впливає на здоров'я людини, є спосіб життя, основу якого складають рухова активність, режим праці та відпочинку, побут та особиста гігієна, якість харчування, наявність або відсутність шкідливих звичок тощо.

Аналіз результатів анкетування виявив, що за час

війни близько половини респондентів не змінили більшості своїх звичок (рис. 4). Однак якість відпочинку та сну значно погіршилась у 86% опитаних, натомість потяг до шкідливих звичок посилюється неістотно (10%). Серед шкідливих звичок найпоширенішою виявилось зловживання солодким.

Покращання здоров'я загалом або окремих його компонент за час війни спостерігалось у вкрай незначній частині респондентів, у той час як погіршення загального самопочуття відчула більша частина респондентів (77%).

Багато людей поскаржились на більш часті порушення сну (76%) та посилення головного болю (68%). Третина досліджених спостерігала посилення тахікардії та панічні атаки. Близько половини опитаних не відчули істотних змін у функціонуванні травлення та дихання (рис. 5).

У багатьох респондентів відзначено загострення хвороб, діагностованих ще до повномасштабної війни, або ж поява нових. Найбільш відчутно відреагували на стресові чинники сучасності

нервова та серцево-судинна системи. Також помітні погіршення спостерігалися з боку органів чуття (зору, слуху) та опорно-рухового апарату. Покращання у перебігу хвороб не відчув практично ніхто з опитаних (рис. 6).

Значних змін зазнали емоційні прояви людей від початку війни (рис. 7). Переважна більшість респондентів відзначала посилення почуття тривожності (85%), страху (75%), знервованості (78%). Для половини респондентів характерні підвищена збудженість, злість, агресивність, апатія, різкі перепади настрою.

У значній частині досліджених осіб (65%) загострилась реакція на сирену та роботу ППО, і лише 7% респондентів стали спокійніше реагувати на звуки сповіщення тривоги. Від початку війни нав'язливі негативні думки домінують над позитивними.

Війна позначилася і на когнітивних функціях людей. У більшості знизилася концентрація уваги та погіршилась пам'ять. Однак майже половина респондентів зберегла здатність аналізувати ситуацію та приймати рі-

Рисунок 3

Зміна матеріального стану респондентів за час війни

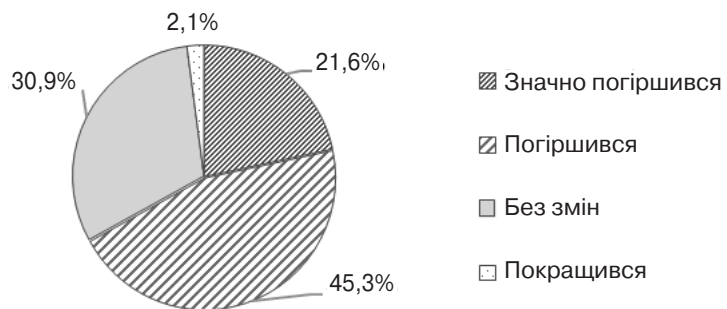
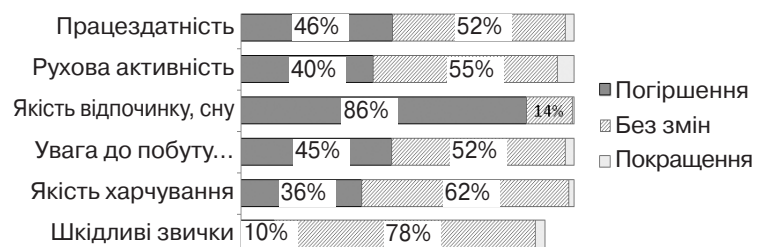

Рисунок 4

Вплив війни на спосіб життя

шення, а у кожного одинадцятого вона навіть посилилася (рис. 8).

Від початку війни частина респондентів (42%) посилала свою громадську та волонтерську активність. Однак втома дається взнаки, тому у частини опитаних осіб (14%), на жаль, така активність знизилася.

Війна змінила і пріоритети людей. Найважливішими стали питання збереження власного здоров'я та життя, наявність роботи, проведення часу з сім'єю або друзями.

Частина опитаних зосередилася на релігії, для інших питання релігії стали менш важливими. На другий план для багатьох відійшли придбання та накопичення матеріальних благ.

Серед цінностей, які стали особливо значущими під час

війни, респонденти назвали життя, мир, свободу і незалежність, спілкування з близькими людьми, наявність однодумців. Для деякого важливим став кожен прожитий день.

Таким чином, проведене дослідження виявило зміни у різних аспектах здоров'я українців від початку повномасштабного вторгнення.

Зміни у фізичному здоров'ї проявилися у більшості респондентів насамперед такими функціональними порушеннями, як погіршення загального самопочуття (77%), порушення сну (76%), посилення головного болю (68%), зміна тиску (62%), тахікардія (51%). Серед діагностованих хвороб найбільш відчутно відреагували на стресові чинники війни нервова та серцево-судинна системи.

Функціональні порушення, що виникли у період війни

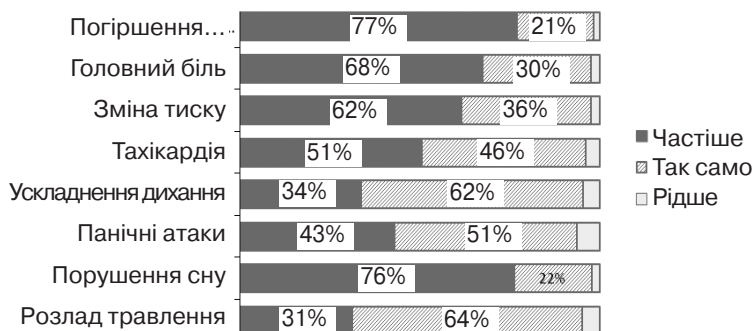

Рисунок 5

Зміна прояву у респондентів діагностованих хвороб від початку повномасштабного вторгнення

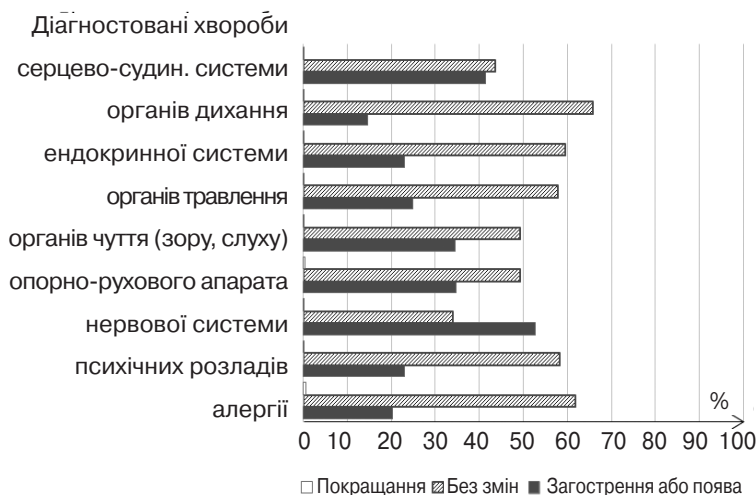

Рисунок 6

На емоційному рівні переважна більшість опитаних відзначила посилення почуття тривожності (85%), страху (75%), знервованості (78%). Для половини респондентів характерні підвищена збудженість, злість, агресивність, апатія, різкі перепади настрою. Нав'язливі негативні думки домінують над позитивними. На рівні когнітивних функцій у більшості опитаних знизилася концентрація уваги та погіршилась пам'ять.

Соціальна складова здоров'я позначилася зниженням працездатності майже у половини респондентів. Третина з них стала рідше спілкуватися з друзями та рідними. Переважна більшість (83%) стала менше приділяти часу розвагам, натомість більше уваги приділяється перегляду новин.

Висновки

1. Розроблена анкета спрямована на виявлення змін в усіх складових здоров'я різних верств населення залежно від початкових умов, в яких перебували опитані особи, та під дією стресових чинників воєнного часу.

2. Первинний аналіз результатів дослідження виявив зміни у різних аспектах здоров'я українців. Функціональні порушення проявилися насамперед погіршенням загального самопочуття (77%), порушенням сну (76%), посиленням головного болю (68%), зміною тиску (62%) і тахікардією (51%). Найбільш відчутно на стресові чинники військового стану відреагували прояви хвороб нервової та серцево-судинної систем. На емоційному рівні переважна більшість українців відзначила посилення почуття тривожності (85%), страху (75%), знервованості (78%). На рівні когнітивних функцій у більшості респондентів знизилася концентрація уваги та погіршилась пам'ять.

Соціальна складова здоров'я позначилася зниженням працездатності майже у половини опитаних осіб.

3. Подальше дослідження змін в усіх аспектах здоров'я залежно від початкових умов, в яких перебували респонденти, та залежно від дій стресових чинників воєнного часу допоможе виявити найбільш вразливі верстви населення з метою надання їм відповідної медичної, психологічної та соціальної допомоги.

REFERENCES

1. Moore S. The impacts of war on global health. *Medical Life Sciences*. 2021.

<https://www.news-medical.net/health/The-Impacts-of-War-on-Global-Health.aspx>

2. Sidel V, Levy B. The health impact of war. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion*. 2008;15(4):189-95.

r.2022.1024046.

5. Kulu H, Christison S, Liu C, Mikolai J. The war and the future of Ukraine's population. *Migrant Life Working Paper*. 2022;(9).

<https://population-europe.eu/research/books-and-reports/war-and-future-ukraines-population>

6. Leon DA, Jdanov D, Gerry CJ, Grigoriev P, Jasilionis D, McKee M et al. The Russian invasion of Ukraine and its public health consequences. *The Lancet Regional Health – Europe*. 2022;15:e100358.

<https://doi.org/10.1016/j.lanep.2022.100358>.

7. Cherenko LM, Poliakova SV, Shyshkin VS, Reut AH, Krykun OI, Kohatko YuL et al. ; Ptukha Institute for Demography and Social Studies. Yakist

zhyttia naselennia Ukrainy ta pershi naslidky viiny [The quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war]. Kyiv; 2023. 191 p. Ukrainian.

8. Pyshchulina O, Yurchyshyn V, Markevych K, Dobrovolskyi D. ; Ukrainyski tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova. *Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiiskoi ahresii dlia ukrainskoho suspilstva [Socio-economic and humanitarian consequences of Russian aggression for Ukrainian society]*. Kyiv; 2022. 277 p. Ukrainian.

9. Pettinger T. Economic impact of war. *Helping to Simplify Economics*. 2022.

<https://www.economic->

Рисунок 7

Зміни в емоційному здоров'ї у період війни

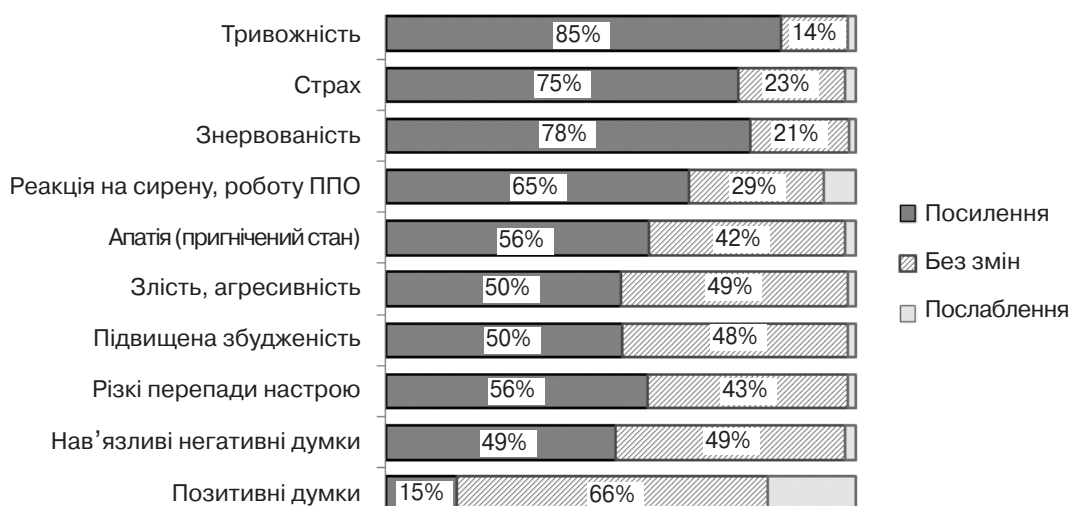
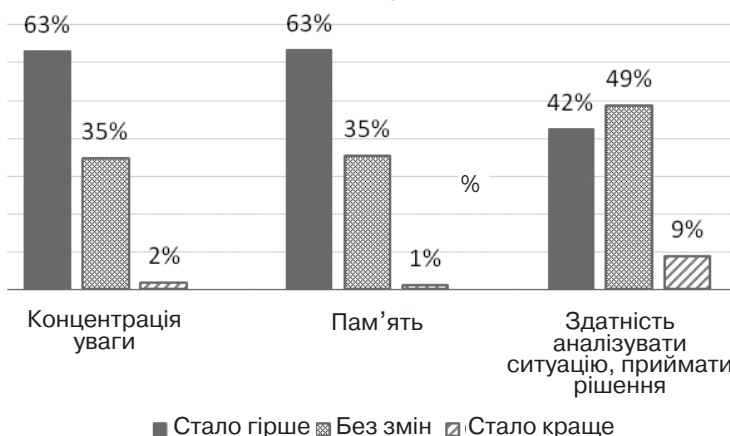

Рисунок 8

Зміни у когнітивних функціях респондентів від початку війни

<https://doi.org/10.1080/17457300802404935>.

3. Bereznenko M, Tsymbal T. Vplyv viiny na zdorovia ukrainsiv [The impact of the war on the health of Ukrainians]. *Grail of Science*. 2023;(24):316-417.

<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.076>. Ukrainian.

4. Khanyk N, Hromovych B, Levytska O, Agh T, Wettermark B, Kardas P. The impact of the war on maintenance of long-term therapies in Ukraine. *Frontiers in Pharmacology*. 2022;13:416-417. <https://doi.org/10.3389/fpha>

10. Barcelo J. The long-term effects of war on civic engagement: Evidence from the Vietnam War. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*. 2021;118(6):e2015539118. <https://doi.org/10.7910/DVN/YSSNFN>.

11. Tiurina VO, Solokhina LO. Vplyv viiskovykh konfliktiv na psyhichne zdorovia liudyny: korotkyi ohliad zarubizhnykh doslidzhen [The impact of military conflicts on human mental health: a brief review of international research]. In: *Osobystist, Suspilstvo, Viina: materialy mizhnarodnoho psyhologichnoho forumu* [Personality, Society, War: Proceedings of the International Psychological Forum]; 2022 Oct; Kharkiv. 2022. p. 116-118. Ukrainian.

12. Karatzias T, Shevlin M, Ben-Ezra M, McElroy E, Redican E, Louison M et al. War exposure, posttraumatic stress disorder, and complex posttraumatic stress disorder among parents living in Ukraine during the Russian war. *Acta Psychiatrica Scandinavica*. 2023;147(3):276-285. <http://dx.doi.org/10.1111/acps.13529>.

Внески авторів:

Пашинська С.Л. – концептуалізація, написання початкового проекту статті;

Антомонов М.Ю. – концептуалізація, обґрунтування висновків, редагування;

Скочко Т.П. – ведення, первинна обробка матеріалів;

Рудницька О.П. – організація опитування, рецензування.

Фінансування. Дослідження профінансоване за рахунок Державного бюджету України (Національною академією медичних наук України).

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Надійшла до редакції 28.02.2025.

INFLUENCE OF AIR RAID SOUNDS ON THE STRESS LEVEL OF SCHOOLCHILDREN OF UKRAINE

Yelizarova O.T., Hozak S.V., Stankevich T.V., Parats A.M., Lebedynets N.V., Karamzina L.A.

ВПЛИВ ЗВУКІВ ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ НА РІВЕНЬ СТРЕСУ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ

24

¹ЄЛІЗАРОВА О.Т.,
¹ГОЗАК С.В.,
¹СТАНКЕВИЧ Т.В.,
¹ПАРАЦ А.М.,
²ЛЕБЕДИНЕЦЬ Н.В.,
¹КАРАМЗІНА Л.А.

¹ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України», Київ
¹Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Київ, Україна

лютого 2022 року більшість українців відчула реальні звуки війни (сигнали повітряної тривоги, обстріли, вибухи) та опинилась у нових, незнайомих умовах життя з наявністю зміненого психоемоційного стану на тлі стрес-реакцій організму [1, 2]. Вивчення життєдіяльності дітей, їхніх способу і якості життя під час збройної агресії, а також впливу цих факторів на здоров'я і перебіг адаптації є актуальним завданням.

За даними моніторингової групи «Статистика повітряних тривог» (Інтернет-ресурс «Статистика повітряних тривог». <https://air-alarms.in.ua/>),

УДК 613.955: 159.9(477)

ВПЛИВ ЗВУКІВ ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ НА РІВЕНЬ СТРЕСУ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ

¹Єлізарова О.Т., ¹Гозак С.В., ¹Станкевич Т.В.,
¹Парац А.М., ²Лебединець Н.В., ¹Карамзіна Л.А.
¹ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України», Київ, Україна
²Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Київ, Україна

24 лютого 2022 року більшість українців відчула реальні звуки війни (сигнали повітряної тривоги, обстріли, вибухи) та опинилась у нових, незнайомих умовах життя з наявністю зміненого психоемоційного стану на тлі стрес-реакцій організму. Вивчення життєдіяльності дітей, їхніх способу і якості життя під час збройної агресії, а також впливу цих факторів на здоров'я і перебіг адаптації є актуальним завданням.

Мета дослідження полягала в аналізі реакцій дітей шкільного віку на звуки повітряної тривоги.

Методи. У квітні-червні 2024 року було проведено анкетування батьків дітей шкільного віку у 103 загальноосвітніх навчальних закладах усіх регіонів України. За допомогою модифікованого до воєнного стану опитувальника QRAPH були зібрані демографічні, антропометричні дані та дані про спосіб життя, захворюваність і особливості міграції, а також рівень стресу школярів. Наявність симптомів

© Єлізарова О.Т., Гозак С.В., Станкевич Т.В.,
Парац А.М., Лебединець Н.В., Карамзіна Л.А.
СТАТТЯ, 2025.